

Poliitika ühiskondlike normide ja väärtuste mõjutajana

Alar Kilp

Poliitika mõjutab ühiskondlikke norme ja väärtusi. Eriti mitte-demokraatlikus ühiskonnas. Kuid liberaaldemokraatias peab iga poliitika taga seisma ka mingisugune ühiskondlik jõud ehk poliitika peab kasvama välja ühiskonnast ja selle gruppidest, mitte ei pea ühiskonda suunama ja valitsema.

Ühiskonna liik

Kõneldes ühiskondlikest normidest ja väärtustest, pean kõigepealt peatuma küsimusel, millise ühiskonnaga meil on tegemist. On ju inimestel olnud erinevaid ühiskondi: traditsiooniline ühiskond, kus ühiskonda hoidsid koos usulised väärtused (olgu nende esindajateks kirik nagu kristlikul õhtumaal või ilma usulise institutsioonita islam nagu enamikus Lähis-ida riikides); kodanlik ühiskond, mille põhiväärtuseks oli inimese majanduslik vabadus; kommunistlik ühiskond, mis sai väidetavalt vabaks nii kodanlikest kui traditsioonilistest väärtustest ning püüdis kehtestada oma materiaalse võrdsuse ideaali; viivuks on ajaloo tekkinud ka fašistlikud ühiskonnad, mille põhiväärtused olid rahvuslik-kollektiivsed. Tänapäevaks oleme jõudnud liberaaldemokraatliku ühiskonnani.

Kõigis teistes ühiskonnaliikides – nii usulises, traditsionaalses, kodanlikus, kommunistlikus kui fašistlikus – eelistati (vähem või rohkem) inimeste vabadustele kollektiivseid väärtusi, mistõttu inimeste vabaduste piiramine oli nendes ühiskondades palju enesestmõistetavam kui tänases liberaaldemokraatias. Ega pole ükski varasem ühiskonnaliik pidanud inimese vabadusi niivõrd oluliseks kui tänane liberaaldemokraatia.

Liberaaldemokraatia toimivaks põhimõtteks on tunnustada eelkõige kodanike vabadusi, millesse võib, nii nagu kirjutas John Stuart Mill teoses “Vabadusest”, sekkuda ainult siis, kui kodanik põhjustab oma tegevusega kahju kellelegi teisele või ühiskonnale tervikuna. Kõiges selles aga, mis puudutab vaid teda ennast, on ta ise enda peremees. Seega vajab põhjendust igat liiki inimvabaduse, sh ka pornograafia tarbimise vabaduse, piiramine.

Legaalse pornograafia ja liberaaldemokraatia vahelist otsest seost ma pole küll uurinud, kuid see seos paistab sellegipoolest küllaltki ilmne. Sellist määra, nagu tänapäeval lubavad riikide seadused pornograafiat toota, levitada ja tarbida, varasemad, rohkem kollektiivseid väärtusi toonitanud ühiskonnaliigid, ei tunne.

Võibolla on olulisemaks põhjuseks sootuks majanduslik areng, jõukus ja postmateriaalsed väärtused? Võibolla hoopis tehnoloogia areng, mis on iga uuenduse tulemusena toonud kaasa uue ja suurema pornograafia leviku laine? Näiteks trükikunsti leiutamise järel levis pornograafia trükiste kujul varasemaga võrreldes palju suuremal määral. Samasuguseid mõjutusi pornograafia suuremale ja laiemale levikule omasid ka fotograafia, filmitööstuse, televisiooni ja interneti kasutuselevõtt.

Täna arvatakse kõige enam siiski, et kõik sellised muutused on toimunud läbipõimunult koos – koos trükikunsti tulekuga hakkasid inimesed lugema rohkem emakeelseid

raamatuid, majandusliku arengu tulemusena hakkas laienema valimisõigus ning koos majanduslike ja poliitiliste muutustega muutusid ka ühiskondlikud väärtushoiakud.

Ühiskondlikud grupid mõjutavad seadusloomet

Seega muutuvad ühiskonna muutudes ka ühiskondlikud väärtused ning ühiskonna arenguga käsikäes on muutunud ka suhtumine pornograafiasse. Täna sel päeval on maailmas varasemast rohkem liberaaldemokraatlike riike ning senisest enam on maailmas ka legaalset pornograafiat. Kuid millised seadused konkreetses riigis kehtivad, see sõltub suurel määral sellest, milliseid väärtusi esindavad ühiskondlik-poliitilised jõud antud riigi poliitikat kujundavad.

Ameerika Ühendriikides ja Poolas kujundavad riigi poliitikat teiste hulgas ka usulised ringkonnad – vastavalt kristlikud neokonservatiivid ja katoliku kirik, Skandinaaviamaade ühiskondi pigem sekulaarne sotsiaaldemokraatia traditsioon. Eesti ühiskondlikud väärtused erinevad eelpool mainitute kas domineeriva ideoloogia või religiooni poolest. Meil lihtsalt pole Poola katoliku kiriku taolist tugevalt usulisi väärtusi ühiskonnas esindavat ja seaduste loomist mõjutavat kirikut ega ka sotsiaaldemokraatia alustalasid - tugevaid ametiühinguid. Mõlemad näited on ühiskondlikest gruppidest ja organisatsioonidest, kes mõjutavad poliitilist seadusloomet. Seadused omakorda vaid tugevdavad ja soodustavad ühiskondlike väärtuste edasist arengut.

Poliitika kui vahend konfliktide rahumeelseks lahendamiseks

Eks ikka saab öelda, et palju meil või mujal hoolitakse rahva arvamusest ja ühiskondlike gruppide seisukohtadest. On ju kõikjal Läänemaailmas esindusdemokraatia üle elamas kriisi ning igal pool tuntakse vajadust tugevama kodanikuühiskonna, kodanikeühenduste kaasamise ja osalusdemokraatia tugevdamise järele.

Kuid definitsiooni ja toimimismehhanismi kohaselt on liberaaldemokraatia põhiväärtuseks ikkagi vaba arvamuste vahetus. Kusjuures selline arvamuste ja väärtuste vabadus, et sellest arvamuste vahetusest saavad osa võtta nii usklikud kui uskmatud, kommunistid kui rahvuslased. Vähemalt nii kaua, kuni nad on nõus liberaaldemokraatlike mängureeglitega.

Pornograafia vaba leviku, tootmise ja tarbimise poolt on sellises debatis tavaliselt olnud eelkõige need, kes hindavad üle kõige üksikisiku vabadusi (tavaliselt liberaalid). “Pornograafia vastasteks” või pornograafia levikule piirangute kehtestamise pooldajateks on pigem olnud kas konservatiivid, feministid või usulised ringkonnad. Viimased ei ole sellepärast kohe ühiskonnavaenulikud äärmuslased, vaid nad peavad oma väärtushinnangutest lähtuvalt pornograafiat lihtsalt kas ebamoraalseks (leiavad näiteks, et pornograafia omab moraalselt halba mõju kasvuaegastele noortele), usuliste normidega kokkusobimatuks või naise väärlikust kahjustavaks.

Liberaaldemokraatias on igaühel ja igal ühiskondlikul grupil õigus oma arvamusteks ja oma väärtusteks, mida õigeks pidada. Sellised ühiskondlikud grupid võivad pooldada pornograafia kättesaadavuse piiramist või teinekord ka sootuks keelamist. Või väärtustada inimese vabadust kõrgemalt kui religiooni, soolist võrdsust või

traditsionaalset moraali ning näha pornograafia-vastasuses inimese ahistamist ja tema vabaduste alusetut piiramist.

Liberaaldemokraatia efektiivseks toimimiseks ei tohiks aga kumbki pool oma väärtusi teisele poole peale suruda, vaid mõlemad peaksid vastastikku üksteisega avalikult väitlema parema ja võimalikult suurt hulka ühiskondlike gruppe veenva lahenduse, nõ ühiskondliku konsensuse, nimel.

Tänases ühiskonnas pole ju kellelgi õige väärtuse monopoli, mille järgi teisi mõõta ja soovi korral ka hukka mõista. Põhimõtteliselt ei saa isegi öelda, et nt see, et Prantsusmaa koolides ei lubata moslemitest tütarlastel kanda usulist pearätti, või et Hollandis on legaalne ka pornograafia, milles kujutatakse seksuaalsuhteid inimeste ja loomade vahel, on vale. Või õige. See lihtsalt on see, kuidas antud hetkel ühiskondlikud grupid Hollandis ja Prantsusmaal on konsensusliku arvamuseni jõudnud. Kuid see ei välista, et sellise avatud ühiskonna ja arvamuste vahetuse käigus need konsensuslikud seisukohad tulevikus ei muutu.

Liberaaldemokraatia poliitika lähtub ühiskonnast

Kui riigivalitsejad ja poliitikud peaksid regulaarselt valdava osa ühiskondlike gruppide arvamust eirama, mida nad aeg-ajalt ikka kipuvad tegema, siis pole enam tegemist demokraatiaga, veel vähem liberaaldemokraatiaga. Eriti just viimane jätab moraali ja väärtuste küsimused ühiskonna enda mängumaaks. Vähemalt nii palju, kuni need ei ohusta demokraatlikku riigikorda.

Ühtse väärtuste süsteemi puudumine ja vaba arvamuste vahetus on seega liberaaldemokraatia defineerivateks tunnusteks. Antud ajahetkel võib riigi valitsus edendada teatud väärtusi, mis võivad materialiseeruda ka reaalsetes ja kõikidele kehtivates seadustes, kuid debatt, arvamuste paljusus ja avatud ühiskond sellepärast veel ei lõpe. Liberaaldemokraatia lihtsalt on selline ühiskond, kus kui leidub millegi pooldajaid, küll seal leidub ka teisitimõtlejaid.

Väärtused nõuavad enam kui vaid “jah” või “ei” vastust

Miks on selline vaba arvamuste vahetus ja debatt vajalik? Sest ühiskondlikud väärtused puudutavad nõuavad põhjalikumaid vastuseid kui vaid “jah” või “ei”. Kui piiratakse inimese vabadust tarbida pornograafiat, siis piisab sellest, kui keegi teine arvab, et antud tegu omab temale halba moraalset mõju? Või on selline moraalne argument põhjendatud vaid siis, kui tegemist on julmuse ja vägivalda propageeriva pornograafiaga? Või ainult siis, kui tegemist on alaealisi puudutava pornograafiaga?

Mida spetsiifilisemat küsimust seadused reguleerivad, seda täpsemalt ja põhjalikumalt tuleb neid ka põhjendada.

Debatt mõjutab seadusloomet

Poliitika saab tugevalt mõjutada ühiskondlikke väärtusi vaid mitte-demokraatlikus ühiskonnas. Liberaaldemokraatias peaks tugevam mõju olema avalikul debatil. Pealegi, kui poleks avalikku debatti, siis poleks ilmselt ka demokraatiat. Sest kui keelata näiteks ära religioon, mis mõistab hukka pornograafia, oleks tulemuseks ateistlik-autoritaarne

riik. Kui keelata ära inimeste vabadused ning kehtestada ühiskonnas kõikidele kehtivad usulised-kollektiivsed väärtused, oleks tulemuseks teokraatia. Demokraatia aga eeldab, et mõlemad pooled saavad vabalt oma seisukohti esindada ja oma väärtusi edendada.

Teiselt poolt ei õnnestuks ilmselt ka riigi poliitika kaudu edendada selliseid väärtusi, mis ühiskonnas endas pole veel juurdunud. Pornograafiat legaliseerivad seadused võeti Lääne-Euroopa riikides vastu alles alates 1960ndatest aastatest, mil ühiskonnas oli juba toimumas seksuaalrevolutsioon. Pornograafia legaliseerimine pool sajandit varem oleks ilmselt ebaõnnestunud rahva tauniva hoiaku tõttu.

Ja vastupidi. Olukorras, kus uued ühiskondlikud väärtushinnangud on juba juurdunud, võib pornograafia teatud alaliiki (nt “pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageeriva teose levitamist ja demonstreerimist alaealisele”) keelav seadus osutada vägagi jõuetuks, kui ühiskonna domineerivad grupid sellist nähtust ei tauni.